

čevanja; pa saj ni mogel neznan ostati, ker je v bližnjih Benedkah pokončal na 100.000 ljudi. Morivna bolezen, ki jo imenujejo „turško kugo“, se je prikazala na Krajskem v letu 1543, kakor piše Valvazor (b. XIV. 454); ali ni bila že popred tukaj znana, ne pripoveduje nikjer. Ali se je imé „kuga“ dajalo samo tej bolezni, ali tudi drugim nalezljivim in morivnim: bi utegnila Dalmatin in Trubar nar boljše priči biti v tolmačenji sv. pisma, ker so ondi večkrat imenovane take bolezni, kakoršne Latinec zaznamuje z besedo „pestis“, Grek pa z imenom „λοιμός“. Pa pri Trubarji se nahaja Mat. 24, 7. in Luk. 21, 11. le beseda žleza; nasproti pa pri Dalmatinu kuga; ravno tako ima Dalmatin tudi kugo 2. Mojz. 5, 3, 4. Mojz. 14, 12. in drugod; le 3. Mojz. 26, 25. stoji žleza *).

2. Po etimologiji še ni popolnoma dognano: iz kakošne korenike da je beseda „kuga“, ali je od slovenke ali od ptujke. Gosp. Terstenjak navoduje koreniko sanskritski glagol čhu ali khu, laedere, ferire; tej odgovarja slovenska kujem, latinska cudo, percutio, greška κοπτω. Po tem takem je kuga bolezen, ki pobija, tolče, mori. Ker pa kuga v več krajih zaznamuje zlasti hudo živinsko bolezen, bi utegnila njena korenika biti tudi tista, kijo dr. Rapp (Vergl. Grammatik der indoeurop. Sprachen II. str. 74) piše kot indoeuropejsko, v pomenu za živino sploh, zlasti za kravo, namreč ka, ktera se nahaja v nemški kuh, sanskritski gô, slovenski gav, gov, goved, in pred ko ne tudi v slovenski kuže, pès. Vendar bi se jez raji poprijel une perve, kakor te druge korenike.

3. Po umoslovji ali tudi po naravoslovji si pomena „hudo nalezljiv“ in „hudo moriven“ sicer nista enaka, ne tudi sorodna, pa sta med seboj mnogokrat zvezana kakor uzrok in uzročena reč (Ursache und Wirkung), ker hudo nalezljive bolezni so večidel tudi hudo morivne. Je še to opomniti, da naše neučeno ljudstvo besede „nalezljiv“ ne stiska tako hudo, kakor zdravnik ali naravoslovec; kadar naši ljudje govorijo, da se „bolezen nalezuje po zraku, po sapi“, gotovo ne mahajo veliko v stran od tega, kar učeni zdravnik imenuje miazme.

4. V učenem govoru se Slovenci ne bomo mogli zderževati vseh ptujk, kakor se jih drugi Slovani ne zderžujejo. Zlasti malo zbirčna sta o tem Rus in Poljak; Ceh je prav laskern zastran čisto slovanske besede, in za njim jo raji vozi Slovenec in Ilir. Vendar v ljudskem govoru, kateri ni vselej celó določen, bodo vedno več veljale domače besede, ker se lažje umevajo; ako se mora pomen bolj določiti, se to lahko zgodi po katerem prilogu. S tem pa nočem terditi, da bi se ne smele bolj kratke, bolj določne in čistoslovenske besede iskati, kadar nahajajo bolj nenavadni pomeni, kateri se morajo prav in natanko zaznamovati. Sicer tudi ptuje besede same na sebi niso vselej popolno določne, svoj natančni pomen imajo bolj po navadni rabi; na pr., ravno „epidemija“, prav za prav nadljudska bolezen, in „epidemija“, prav za prav medljudska bolezen, manj tanko določujete pomen, kakor pa nemške Volkskrankheit in Ortskrankheit. Po takem razločku bi utegnili po slovensko naj bolj prav biti ljudska bolezen, in krajna bolezen, v bolj splohnem pomenu.

Za besedo „Seuche“, po bolj posebnem pomenu pa bo težko ktera druga pred obveljala, kakor „kuga“ in „kužna bolezen“.

Da naše ljudstvo kolere ni bolj klicalo za kugo, bi utegnil biti ta uzrok, da „kolera“ ima preveč slovensko podobo, ker človeka, kakor pravijo, zlasti kolje, po trebuhu vije, grize in kerči. Tudi pri koljiki **) Slovenec precej misli na to klanje.

P. H.

*) Ime žleza se je turški kugi (pestis orientalis) gotovo pri-taknilo za to, ker v ti bolezni otekó žleze (Drüsen) pod pazduho, nad stegni in še v več družih krajih (bubones pestilenciales, Bubonenpest.) Vred.

**) Zato sva z gosp. dr. Strupi-om že zdávnej brez vsega pomislika za „Kolik“ vzela koljika. Vred.

Za „Jung gewohnt, alt gethan“

mi je neki gospod, rojen Kastavec, sledeče prislovice povedal, ktere se po Kastalščini rabijo, med kterimi se meni posebno prva lepa zdí: „Mlado delo, stara navada“, „Mladost privolji, starost obvolji“, „Našto (nač, kemu) mladost privikne, starost obikne“.

Kratkočasno berílo.

Trap.

(Pripovedka.)

Bil je nekdaž oče, ki je imel tri sine. Dva sta bila brihtna, nar mlajši pa trapast. Primerilo se je, da je oče umerl. Starši in srednji sin si naravnost posest razdelita, tako, da na mlajšega nič ne pride.

Trap se milo joka in gré po svetu. Narpred sreča tropo pijancov, ki so se ga dobro naserkali, so ukali in mnoge burke uganjali. Zlo se jim zamerzi jokajočega viditi. Pa dejo čez trapa in ga hudo našeškajo. „Kjer se mi veselimo, pravijo, tam ne smé nobeden žalovati“. Trap se bolečin vije in prosi: „Bom pa kaj družega, pravi, za naprej delal, če ljudi srečam. Le povejte, kaj?“ Pijanci: „Prav! le govori: Imamo ga, pa še bi ga radi!“ „Bom storil“, odgovori trap.

Pri ti priči ga pusté; on pa gré in koraka naprej. Pride do samotnega kraja. Bilo je na véliki cesti. Tam je neki mož mošnjo dnarja zgubil in je ravno skerbno iskal. „Imamo ga, pa še bi ga radi!“ upije trap, ko iskajočega ugleda. Ta meni, da je dnar najden in veselo ptujcu naproti gré. „Dajte sem, prijatelj! mu reče, moj je; pa vi veliko plačo dobote“. — Pa trap kroži to svojo na dalej in uni je menil, da se norca dela. Vzame tedaj bič in mu jih našteje po herbtu. „O joj!“ — plaka neumnéž — „več ne bom tako govoril, pa povejte mi kako hočem, da bo ljudem všeč“. Ptujec: „Če te kak tak popraša in če družega ne veš, reci: „Nič, nič!“ — „Bom storil“, pravi trap. Potem odide, gré in gré in koraka naprej.

Pride do vode. Tu so ribči ribe lovili. „Nič! nič!“ zapije trap, jih ugledavši. Ribči res še niso nič vjeli in bili so silno nevoljni. Vse plane zdaj z mrežjimi drogovi na suho. Trap je vnovič tepen. Trap: „Odpustite! kako čem pa reči?“ Ribči: Danes eno, jutro dvě! je naš pregovor. Ta nam je všeč“. „Prav!“ odgovori trap. Potem odide, gré in gré in koraka naprej.

Pride do vislic. Tukaj so ravno babo obešali. Danes eno, jutro dvě!“ upije trap. Ljudem se je ženica smilila, zlo jih tedaj besede neumnega razdražijo. Zagrabijo ga in ga tako nabijejo, da se komaj zavé. Trap: „Bog se usmili! ali nisem prav govoril?“ Ljudje: „Tepec! drugikrat reci: Bog se usmili duše“. „Bom“, odgovori trap. Potem odide, gré in gré in koraka naprej.

Pride do konjederca, ki je ravno paro derl. „Bog se usmili duše! Bog se usmili duše!“ reče trap in se začne iz vsega gerla smejati. Tudi konjederec misli, da norce uganja. Bil je čmern mož, s kterim se ni bilo šaliti. Prijel je poleno in je trapa silno namahal. Trap: „Kako bi pač reči mogel? Konjederec: „Čakaj! bom ti jo zasolil. Pri tem mu pokaže trop krojačev, ki se tepó. Tje pojdi, mu reče, in prašaj: „Ali kozla jezdarite?“ „Bom“, pravi trap. Potem pa odide in koraka, kamor mu je zaukazano.

Pride do krojačev. „Ali kozla jezdarite?“ jih praša. Komaj uni „kozel“ zaslišijo, se hipoma vsi va-nj zadervé in ga tako nemilo z vatli omerijo, da mu pleča in herbet začerné. Trap: „Zakaj vam prav ni? Krojači: „Tepec pojdi! Če še tako tropo srečaš, reci: Tako se le norci spremljajo. Potlej boš pametno govoril“. „Prav!“ odgovori trap. Potem odide, gré in koraka naprej.

Pride do gospodov in gospodičin, ki se po planem radujejo in sprehajajo. „Tako se le norci spremljajo“, jih trap nagovori. En čas ga gospôda pisano gleda, ker pa le ne odjenja, gospodje svoje palice vzdignejo in ga tako

namlatijo, da je bolj mertev kot živ. Ko se zbrihta, je gospôda odšla, le eden je še sem in tje hodil; tega on praša, kako da bi bil govoriti mogel. Gospod: „Kak prilizek bi bil izrekel, postavim: „Sloga in sprava“. In še dar bi bil dobil. „Bom pa drugo pot bolje opravil“, pravi trap. Potem odide, gré in koraka naprej.

Pride do vojšakov, ki so ravno v boj gromeli in le po kervi hrepeneli. Peli so divje pesmi, polne ognja in bojne nadušenosti. „Sloga in sprava“, jim trap upije dar pričakovaje. Pa spekel se je. Miroljubne besede vojšake tako razkačijo, da ga z bodali in puškami sujejo, tepejo in ljuto terpinčijo. „Tako že spet ni prav!“ stoka trapez, povejte mi vendar, kaj bi vsem všeč bilo. Vojšaki: „Beseda bojnih mož je: „Bímo jih, dajmo jih!“ le babe drugač govore“. Trap: „Si bom zapomnil“. Potem pa odide, gré in koraka naprej.

Bila je noč, ko v neko vas dospè. Perva hiša je bila posebno bogata. Pa ravno to noč so čez to hišo tatje prišli in že so lestvice pristavili v shrambe se zmuzat.

Ko jih trapez zagleda, začne upiti: „Bímo jih, dajmo jih! bímo jih, dajmo jih!“ Strah tatov ni popisati, ko te besede zaslišijo. Mislili so, da ljudje nad-nje gredó. Res je to klicanje trapa spijoče ljudstvo prebudilo. Vse vrè skupej in kmalo so tatje zasačeni. — Gospodar hiše, ki je bil bogat in je bil zdaj v nevarnosti vse zgubiti, je bil grozno vesel. Trapa je k sebi vzel in ga noter do smerti pri sebi obdržal. Zakaj le njemu se je imel za ohrambo bogastva zahvaliti.

Dva nauka daje življenje trapa. Pervič: „ljudem se nikoli ne vstreže“. Drugič: „Tudi slep šinkovec sčasoma najde korito.“ J. T.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Dolenskega 17. apr. Mnogokrat se je priporočevalo na ogenj paziti zavoljo nesreč, ki izvirajo iz take nemarnosti. — V saboto pred belo nedeljo t. l. se je v Brezovci pri Št. Jerneji na Dolenskem strašna nesreča pripetila. Dve hiši ste ob dveh popolnoči do tal zgorele in z njimi vred tudi dve ženski: gospodinja in pa dekla. Pravijo, da same ste si bile večidel te nesreče krive. Pozno v noč ste kruh pekle in tlečo metlo, s katero ste peč ometale, za omaro vtaknile. Kolikorkrat sta tleča metla in pa živi pepel, nečimerno spravljena, že ognjenega petelina zagnala na streho, da je pokončal vse, in vendar vse take nesreče niso žalibog! še zmogle gospodaje in gospodinj. Bog pomagaj!

J. O. Lepstanski.

Iz Planine na Notranjsk. 19. aprila se mi piše, da tudi gosp. Pivk je naročil in prejel iz Monakovega 20 jajc kohinhinske pute, ktere je dvema domačima putama izvaliti dal; v 3 tednih se je izleglo 6 pišancev, kateri se dosihmal prav dobro vedejo. Pozneje je gosp. Pivk naročil novih 20 jajc, pa so mu jih mogli le 4 poslati, zraven pa še nekatere nekega francozkega plemena; polovico jih je gosp. Koren kokli podložil ravno danes. Na Dunaji *) se tudi kohinhinske jajca dobivajo, pa ne vém: kje. A. B.

Novičar iz raznih krajev.

Po naj višjem ukazu cesarjevem se imajo za končanje vojske in dognanje mirne sprave po vsih cerkvah cesarstva zahvalne maše péti. — Za novo cerkev na Dunaji, ki se bo zidala v spomin srečne rešitve cesarjeve iz smertne nevarnosti leta 1853 in ktere podstavni kamen z veliko slo-

*) „Novice“, ktere se podvzujejo vsako imenitnišo stvar svojim bravcem berž povedati, so že lani v listu 49. omenile na Dunaji izrejenih kohinhink. Kakor je lani dunajskemu občnemu zboru kmetijske družbe gosp. Roth pokazal to zlo hvaljeno novo plemo, bi tudi gosp. Pivk vstregel naši družbi, ako bi petelinčka in putko kohinhinsko 6. dan majnika občnemu zboru pokazati hotel. Vred.

vesnostjo, ktere se bojo vdeležili tudi vsi na Dunaji zbrani škofje, se bo položil prihodnji četrtek. Kamen ta je prišel iz Jeruzalema v saboto na Dunaj; mladi arhitekt Endliher, kteremu je zidanje romarske hiše v Jeruzalemu izročeno, ga je izkopal iz neke podzemeljske jame na gori kalavarii blizo kapeljice matere božje in pa blizo verta Gethsemane.

— C. k. ministerstvo je pohišne kupčevavce (Hausirer *) oprostilo tistih davkovskih priklad, ktere zadevajo zaklad zemljišne odveze in pa deželne, okrajne in občinske potrebšine, in je c. k. deželnim poglavarstvom velélo, naj ukažejo dotičnim cesarskim gosposkam, da se pohiševavci te priklade oprostijo. — Če sta ženin in nevesta zavoljo kakega posebnega vzroka, ki pa se mora do dobrega spricati, dovoljenje dobila le enkrat namesto trikrat oklicana biti, se na dan oklica ne smeta poročiti; — tako veleva nov ukaz. — C. k. ministerstvo notrajnih oprav se nek posvetuje, kako bi se dalo določevanje tarife za prodajo kruha, mesá itd. drugač narediti ali da bi popolnoma nehalo, in je kupčijske in obertnijske zbornice za svet poprašalo. — Po poslednjih kasnih izkazkih je za državno posojilo od leta 1854 že 400 milijonov plačanih. — 1. julija se bo začela nova zastavna posojilnica (Hypothekenbank) na Dunaji, ktera bo potem tudi po mnogih deželah cesarstva napravila podružnice, to je, male posojilnice. Ker ne manjka posestnikov, ki potrebujejo dnarja na pósodo, je gotovo, da bo ta nova naprava imela dokaj opraviti. — Dunajska kmetijska družba je razpisala vprašanje: „Kako bi bilo mogoče, ali kaj naj bi se počelo, da bi se v našem cesarstvu toliko mesarske živine priredilo, da bi ne bilo potreba ptuje kupovati?“ Kdor bo na to vprašanje do konca tega leta kaj prida odgovor dal, prejme zlato medaljo, ktera je 50 cekinov vredna. Naj se požene, kdor vé kaj dobrega in gotovega svetovati; ne le zlata svetinja mu bo lepo plačilo, temuč tudi še večja bo ta zasluga, da se čez 4 milijone vsako leto ohrani cesarstvu. — Poslanci pariškega zbora so jeli Pariz zapušati, in zmiraj bolj se bliža dan, da se bojo na drobno zvedili njegovi sklepi, kateri se sedaj še ne vedó. — Baron Koller gré te dni v Bukurešt, kjer se bo komisija začela za vredbo Moldave in Valahije, ktera bo kake 3 mesce terpela. — Govori se, da černogorski knez je napravil pismo, v kterem dokazuje, da Černogora ne more obstati, ako se ji ne dajo stare meje nazaj in da pred ne bo stanovitnega miru med Černogorci in Turki; tudi mora imeti svojo luko v Antivari, kjer je nekdanjski kralj Radoslav stanoval; ta luka je potrebna Černogori kakor ribi voda. „Sib. Dnev.“ poterjuje te potrebe. V Valencii na Španjskem se je 6. t. m. vnel punt, ki ga pa je armada iz Madrida kmali zadušila. — V Rim bo prišla nek še za 10.000 vojakov močnejša posadka. — 7. dan t. m. so v Parizu zaperli mnogo osób prekucijskih namenov sumljivih. — Sliši se, da bo rusovski minister unanjih zadev grof Neselrode odstopil od te službe in njegovo mesto nastopil knez Goršakov, ki je poprej bil rusovski poslanec na Dunaji. — Angleško ministerstvo je začelo omahovati; ministra Panemures in Laboucheres sta že odstopila; ali se bo Palmerston obdržal, kadar bojo sklepi pariškega zbora znani, se ne vé. — V Erfurtu je obsodila sodnija te dni nekega zagrebača, kateri je pokopanim merličem ropal obleko, na 18 let v ječo, njegove pomagace pa na eno do 10 let.

*) Zastran besede „pohiševavec“ za nemško „Hausirer“, ktera nam spet pod pero pride, nam je gosp. Cigale vse poterdil, kar smo unidan v listu 27. opomnili, in pa še pristavil sledeče: „Pameten je sicer svet, da iskaje slovenskih besed za kak pomen se oziramo na več jezikov; ravno zatega voljo je beseda „pohiševavec“ tako dobra, kakor latinska: circitor (obhodnik), laška: merciajuolo girovaga, francozka: colporteur (naramničar), angleška: pedler (košar), ruska: raznoščik, poljska: domokražca (ki po hišah okrog hodi), česka: obchodnik podomovni“ itd. Vred.